

Піраміда, таємне кохання Тараса Шевченка, «червона Мата Харі» й віце-прем'єр Британії: чому варто побувати в Березовій Рудці на Полтавщині

Після революції 1917 року палац Закревських «націоналізували» й перетворили на технікум.

Від Києва до Каїра — понад 3 600 кілометрів. А до села Березова Рудка — всього 150. У Березовій Рудці з Каїром є дещо спільне: в цьому невеличкому селі за 30 кілометрів від Пирятина і за 213 — від Полтави є піраміда. Одна з двох подібних українських пірамід-усипальниць, які були ще й каплицями.

Побудована в 1899 році дев'яти-метровою усипальниця — найдивніший і найпопулярніший туристичний об'єкт Березовій Рудці. Обравши правильний ракурс, тут можна зробити фото для соцмереж із жартівливою геолокацією «Єгипет». В період пандемії коронавірусної інфекції та закритих кордонів це не найгірший варіант для нових емоцій.

Утім, піраміда — далеко не єдина пам'ятка села. Тут розташований колишній маєток знаменитого козацького роду Закревських. Він зберігає чимало таємниць, любовних інтриг і трагедій минулого. Саме в Березовій Рудці Євген Гребінка написав легендарний романс «Очи черные». А в 1921 році в цьому селі народився Дмитро Луденко, автор неофіційного гімну столиці «Як тебе не любити, Києве мій!». Чим закінчилося кохання Тараса Шевченка до заміжньої жінки, як покарали Гната Закревського, котрий назвав Росію «варварською», який зв'язок між Березовою Рудкою та колишнім віце-прем'єром Британії Ніком Клеггом і письменником-соцреалістом Максимом Горьким

— у репортажі видання «Українська правда».

Дзеркало і бичок

Чорні джінси, темно-синя футболка і сіро-зелені кросівки — репортера «Української правди» відображає велике дзеркало, в яке 170—175 років тому вдивлявся сам Тарас Шевченко. Витонченості потужному предмету побуту XIX століття надає різьблена горіхова оправа. Всю поверхню венеційського скла, від лівого кута навскоси до низу, розрізає тріщина. Історія про те, як вона з'явилася, сповнена іронії з нальотом смутку і дуже схожа на притчу, що закликає українців не повторювати помилок минулого.

— Після революції 1917 року маєток Закревських розграбували буквально за одну ніч, — розповідає Валентина Гончар. — Один із селян потягнув додому це дзеркало. Але воно було завеликим, щоб пролізти в двері хатини. Він вирішив поставити його в сіннику. А там бичок, побачивши своє відображення, дзеркало стукнув. Так і з'явилася тріщина.

Валентина Гончар — директорка і, по суті, єдина штатна

співробітниця, на якій тримається історико-краєзнавчий музей у Березовій Рудці. Його відкрили в 1974 році на території колишнього палацу легендарного сімейства Закревських, який із 1929-го займає аграрний технікум.

Валентина родом із Харківської області. У Березовій Рудці опинилася в 1966-му, багато років працювала бібліотекаркою, а потім очолила музей. Історію про дзеркало і бичка вона ділиться, присівши на ковзану лавку, що стоїть поруч. Таких було багато в тутешньому розкішному саду понад століття тому.

— Із 70-х років минулого століття люди почали здавати до музею все, що в них було цінного з маєтку, — говорить директорка. — По селу, на подвір'ях залишилися ще багато предметів із палацу Закревських. — Авт.). Але зараз люди не дуже вже і віддають.

Валентина Гончар показує залишки масивних меблів із дуба, які вдалося зберегти, і наголошує, що на них теж міг сидіти Тарас Шевченко.

— Подивіться, яке там різьблення: вгорі — лев'ячі голови, спинка і ніжки які, — подитячому захоплюється пані Валентина. — Коли палац розграбували, Закревських тут вже не було. Вони поїхали від селянських бунтів та руйнування. У маєтку залишили керуючого, а землі віддали в оренду бельгійцям. До розграбування тут був великий господарський двір: стайня з породистими рисаками, багато рогатої худоби та п'ять тисяч гусей.

Серцевий напад у Каїрі

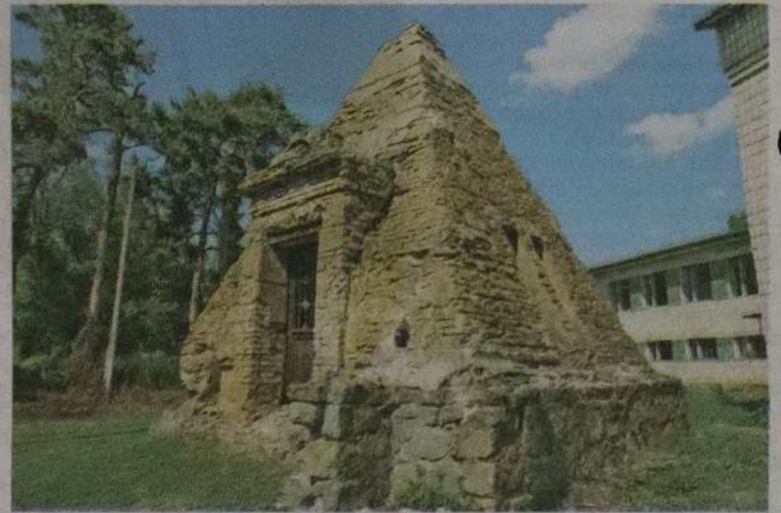
Біля типового сільського магазину в Березовій Рудці розташована головна визначна пам'ятка села — піраміда Закревських висотою дев'ять метрів. Але в місцевих вона зацікавлення не викликає. До дивної для тутешніх країв споруди кілька поколінь жителів Березовій Рудці давно звикли. Настільки, що тут був і склад молокозаводу після Другої світової війни, й імпровізований туалет, і звалище.

Нині об'єкт теж у занепаді. Хоча крізь зачинені ґрати на вході видно, що його намагаються хоч якось реставрувати. Громадський туалет сільського типу тепер знаходиться в декількох метрах. За ним — кладовище.

Піраміду в 1899 році побудував Гнат Закревський, який був

Гнат Закревський, який побудував піраміду, був одним із найвідоміших представників козацького роду.

Піраміда мала екзотичний вигляд поруч із православною церквою, яка була тут раніше.

у Єгипті та марив всім, що було з ним пов'язано. До того ж він був масоном, для яких трикутник відіграв символічну роль у зображенні всевидячого ока. Подібних пірамід, які були родовою усипальницею й каплицею, в Європі всього три. Причому дві з них — в Україні в Полтавській області: у селі Комендантівка і Березовій Рудці. Третя — в Римі. У 1801 році в Березовій Рудці збудували Свято-Троїцьку церкву, біля якої ховали Закревських.

— Гнат Платонович вирішив закрити родинний склеп пірамідою-каплицею. Вона мала три поверхи, зокрема й підземний. У самій піраміді — хрест, невеличкий вівтар, — зазначає Валентина Гончар.

Усередині піраміду розписали малюнками на біблійну тематику та фресками в єгипетському стилі. Світло в приміщення проникало через чотири вікна з красивими ажурними ґратами. Цегляні стіни залили бетоном, розділивши візуально на блоки так, що можна було подумати, ніби вони облицьовані мармуровими плитами. У ході будівництва використовували цеглу з місцевого заводу, яким володіли Закревські. Охороняла піраміду статуя богині Ісіди, створена, за деякими даними, в другому тисячолітті до нашої ери. Її разом з іншим антикваріатом Гнат придбав під час однієї з подорожей у Єгипет.

Помер Гнат Закревський у 1906 році в Єгипті. Піраміда в Березовій Рудці стала йому в пригоді, як стародавньому фараону.

— Його підводило серце, — уточнює директорка музею. — Поїхав до Каїра, щоб підлікуватися. До того ж узяв двох доньок, які були якраз на виданні. Єгипет був у той час дуже модним. Там було багато відомих та заможних людей. Тож він вирішив, що,

можливо, там знайдеться для них підходяща партія. Однак у нього стався серцевий напад. Його тіло, забальзамоване в меду, доньки перевезли до Березовій Рудці, де воно знайшло спочинок у ним же збудованій піраміді.

Проте ненадовго. Через кілька років на хвилі революції усипальницю пограбували. А останки Закревських хаотично перепоховали на сусідньому кладовищі.

Замість шляхти — агрономи

Село Березова Рудка в 1717 році заснував гетьман Іван Скоропадський. Він подарував мальовничі землі своїй дружині Насті. У 1752 році Березову Рудку викупив Осип Закревський, який у 1756-му став генеральним бунчужним Війська Запорозького. Дружиною Осипа була сестра гетьмана Кирила Розумовського Ганна, і це допомогло зробити Закревському кар'єру. А син Осипа — Григорій — облаштував родинний маєток у Березовій Рудці.

Центральним у садибі був двоповерховий палац у класичному стилі. На його місці після пожежі в 1838-му побудували новий, який сьогодні і показують туристам.

Стомлена спекою Валентина Гончар веде гостей музею стежками минулого, періодично зупиняючись. Перевівши дух, жінка похилого віку із захопленням розповідає про веранди, які не збереглися, про фриз і ліпнину, що прикрашали фасад садиби.

— Через цей маєток із 1752-го по 1917 рік пройшли п'ять поколінь Закревських, — зауважує вона. — Два флігелі для гостей, в одному з яких зупинявся Тарас Шевченко, збудовані у 1800 році.

У палаці проживали самі господарі. Піднімаючись сходами, якими ходив Тарас Шевченко,

Гостьовий флігель, де зупинявся Тарас Шевченко, зроблений у стилі скромного класицизму.

Валентина Гончар розповідає про пишні бали Закревських, на яких грав оркестр, шаруділи сукні прекрасних дам, стукали по паркету низькі підбори їхніх залицяльників. У приміщенні, де була ганцювальна зала площею 230 квадратних метрів, нині навчають агрономів.

— Зверніть увагу на сходники, які збереглися з того часу, та орнаменти. Пелюстки розкритих квітів, недоплетений вінок. Цей вхід до зали освітлювали два великих арочних вікна. А там був вихід на оглядову терасу, з якої прекрасно проглядалося все подвір'я з фонтаном у центрі. Висота стелі в кожній кімнаті палату становить п'ять метрів, а в бальній залі, де були п'ять великих вікон та колони, — вісім, — ділиться пані Валентина з усіма, хто заїжджає сюди в гості.

«Ніколи ти не здавалася мені такою гарно-молодою»

Тарас Шевченко гостював у Березовій Рудці кілька разів у різні роки. Крім природи та тиші, його забала пристрась до Ганни Закревської, молодої дружини Платона Закревського. Кажуть, у Тараса Шевченка й Ганни навіть була дитина, але ця інтригуюча версія не підтверджена документально.

— Оці два портрети (Платона й Ганни Закревських. — Авт.) написав Тарас Шевченко, — показує репродукції директорка музею. — Ганна написана з великою любов'ю, це найкращий жіночий портрет Шевченка. На жодному не було такого світлого, ніжного, промовистого погляду.

Критики відзначають різницю в тому, як зобразив Тарас Шевченко Ганну та її чоловіка. У холодному і трохи гордовитому погляді Платона відчувається антипатія автора. Закревська не була щасливою в шлюбі, тому й звернула увагу на молодого поета і художника.

— Вона вийшла заміж зовсім юною, у 17 років, не за своєю волею, — пояснює Валентина Гончар. — Батько Ганни служив разом з її майбутнім чоловіком Платоном Олександровичем. Одного разу він поїхав провідати свого товариша й побачив молоду дуже красиву доньку. А наступного разу прийшов вже просити руки. Уявіть собі, батько дав згоду, знаючи про статки Платона Закревського. Думав: раз багатий, буде

щасливою. Але щастя не сталося. Різниця у віці в них була 21 рік.

Уперше Тарас Шевченко і Ганна Закревська зустрілися на балу в поміщиці Волховської у селі Мойсіївка Черкаської області. Їй був 21 рік, йому — 29. У неї вже було двоє дітей, серед яких — той самий Гнат, котрий побудує піраміду наприкінці XIX століття.

За словами Валентини Гончар, обставини зустрічі були романтичними. Тарасу надали право відкривати вечір, а Ганна була королевою балу. Платон Закревський здогадувався про роман молодої дружини з поетом, але вирішив не виносити сміття з хати.

Мине кілька років, Тарас Шевченко опиниться на засланні, де напише вірш, адресований Г. З., тобто Ганні Закревській, своїй таємничій коханій із Березової Рудки:

*«Немає гірше, як в неволі
Про волю задувають. А я
Про тебе, воленю мою,
Оце нагадую. Ніколи
Ти не здавалася мені
Такою гарно-молодою
і прехорошою такою,
Так, як тепер на чужині,
Та ще й в неволі. Доле! Доле!
Моя ти співана воле!»*

Незаконнонароджена, баронеса і віце-прем'єр Британії

Історія роду Закревських — наче клубок дорогої нитки. Розплутуючи його, допитливий дослідник може виткати яскраве полотно. Гнат Закревський, який побудував піраміду в Центральній Україні, був відомим юристом. Працював суддею в Петербурзі та Варшаві, прокурором у Харкові та Казані. Дослужився до сенатора.

— Обер-прокурор першого департаменту правлячого сенату — так називалася його посада, — уточнює Валентина Гончар. — Його кар'єра дуже стрімко почалася і так само стрімко закінчилася. Він написав сміливу, дуже критичну статтю в англійську газету «The Times» щодо справи Дрейфуса. Усі прогресивні люди виступили на захист Дрейфуса. Гнат Платонович написав: «Як це так, що країна (Франція. — Авт.), яка називає себе передовою і найпрогресивнішою в Європі, допустила таку погрішність у своєму судочинстві?» І додав: «Можливо, через те, що вона подружилася з варварською Росією?» Після такого випадку Гнат Закревський потрапив у немилість царя.

Експозицію історико-краєзнавчого музею розмістили у флігелі, в якому гостював Тарас Шевченко.

У Гната були чотири доньки й син. За словами пані Валентини, про існування четвертої доньки Дарини дізналися в 2004-му, коли до Березової Рудки з Люксембурга приїхала її онучка — Коlette Артїч, випускниця Сорбонни, перекладачка з п'яти мов. Дарину народила проста селянка Тетяна Іваненко, яка працювала на Закревських.

— То була родинна таємниця. Навіть коли діти між собою гралися, ніхто жодного разу не сказав, що вона їхня сестра. Дівчинка була просто як вихованка. Пізніше її вивезли у Швейцарію, влаштувавши до пансіонату на навчання, — розповідає директорка музею.

Доля ще однієї дочки Гната — Марії Закревської-Бенкендорф-Будберг — гідна екранізації. Про неї складають легенди і приписують роботу відразу на три розвідки — СРСР, Британії та Німеччини. Марію Закревську прозвали «червоною Мата Харі». Вона двічі була заміжня за титулованими особами. Крім того, Марія Закревська працювала секретаркою Максима Горького і стала його коханою, провівши до смертного одра. А потім жила в любові з Гербертом Веллсом до самої смерті фантаста.

За допомогою самоварів у Березовій Рудці заварювали чай із місцевих трав.

Максим Горький присвятив Марії Закревській свій останній роман «Життя Кліма Самгіна».

Баронеса Марія Закревська-Бенкендорф-Будберг померла 1974 року в італійській Тоскані. Її поховали в Лондоні. Прізвище згадати «червоною Мата Харі» з'явився в 2010-му. Тоді заступником прем'єр-міністра Великобританії став ліберал Нік Клегг, якого британські ЗМІ називають двоюрідним правнуком баронеси.

Час боїться лише пірамід

Сьогодні нащадки Закревських розкидані по Європі. За можливості вони допомагають зберегти родовий маєток у Березовій Рудці. В українському бюджеті на такі об'єкти грошей традиційно немає. Чотири останні зими будівлі музею не опалюють, і його директорці Валентині Гончар доводиться несолодко. З останніх сил вона оберігає уламки минулого. Залишки посуду, бронзові кавник і молочник, частина канделябра — німі свідки життя козацької родини, яку перемололи дві імперії, але не змогли остаточно стерти пам'ять про неї.

— Є таке арабське прислів'я, — говорить Валентина Гончар. — Усе на світі боїться часу, час боїться лише пірамід. Незважаючи на руйнування та наругу, піраміда в Березовій Рудці вистояла, щоб підтвердити цю східну мудрість.

У 20-х роках минулого століття в старовинній Свято-Троїцькій церкві облаштували сільський клуб. Директорка музею згадує, як після пожежі на цьому місці побудували новий. У розграбованій піраміді поставили дизельний генератор, який давав електрику. У 70-х роках її хотіли знести. Але з якоїсь причини не вийшло.

— Мабуть, Бог уберіг, — припускає пані Валентина.

Колишній клуб, який побудували на місці церкви, тепер зяє очницями вибитих вікон, відгукується хрускотом битого скла та порожніми пляшками, якими вистелені його коридори і кімнати. Проводжачи нечисленних гостей на порозі будинку, в якому мешкав Тарас Шевченко, пані Валентина шкодує тільки про одне.

— Музей та історія — мабуть, це те, з чого мені треба було починати. На жаль, так сталося, що це прийшло до мене вже наприкінці мого життя. Але це те, що дає мені наснагу. Мені подобається спілкуватися з людьми та розповідати про минуле. А воно в нас дуже цікаве, — додає директорка музею на прощання і, поки в неї ще є час, запрошує всіх до Березової Рудки.

Свєтлєна РУДЕНКО
Ельдар САРАХМАН
«Українська правда»

Тарас Шевченко часто згадував про Ганну Закревську на засланні. Присвятив їй кілька віршів.